

כאן, בחניון של חוף דור, נמצא קבר אחים

כשהם בני 90 ויותר, לוחמי אלכסנדרוני החליטו להתוודות:

ב-1948 ביצע צה"ל טבח בכפר טנטורה

אדם רז

השתיקו את הדבר הזה", אומר הלוחם משה דיאמנט, מנסה לקמץ במילים. "אסור לספר, זה יכול להיות סקנדל שלם. אני לא רוצה לדבר על זה, אבל זה היה. מה לעשות? זה היה". 22 שנה חלפו מאז הסערה שהתעוררה סביב כיבוש הכפר טנטורה במלחמת העצמאות, בעקבות עבודה אקדמית שהגיש סטודנט בשם תיאודור כ"ץ, שכללה עדויות למעשי זוועה שביצעה חטיבת אלכסנדרוני בשבויים הערבים. העבודה הובילה לפרסום כתבה במעריב תחת הכותרת "הטבח בטנטורה", אולם תביעת דיבה שהגישו הלוחמים הביאה את כ"ץ לחזור בו מקביעותיו.

לא כל העדויות שכ"ץ אסף נבחנו כשהפרשה התפוצצה, והיא נותרה בגדר ויכוח מקצועי בין היסטוריונים. כעת, כשהם בני 90 ויותר, שורה של לוחמי החטיבה מתוודים כי בטנטורה – היום חוף דור הסמוך לקיבוץ נחשולים – אכן אירע טבח. הלוחמים מתארים סצנות רצח שונות, מהן עולה שמספר המתים בכפר עולה בהרבה על זה שנמסר בזמן אמת – כ-20 אנשים. מכיוון שהמתים שנלוו לו, אין הסכמה על ומאורעות הדמים שנלוו לו, אין הסכמה על מספר הקורבנות. העדויות שהצטברו לאורך השנים נוקבות במספרים שונים, ממתים בודדים ועד למעלה מ-200 הרוגים, לפי עדות אחת.

לדברי דיאמנט, תושבים בכפר נורו למוות בתום הקרב באמצעות תת-מקלע, על ידי "פרא אדם". דיאמנט מספר שכשהוגשה התביעה נגד כ"ץ הלוחמים העמידו פנים כאילו לא קרה דבר יוצא דופן לאחר הכיבוש. "אמרו 'לא ידענו, לא שמענו'. ודאי שכולם ידעו. כולם ידעו".

הלוחם חיים לוין סיפר שאחד החיילים ניגש לקבוצה של 15-20 שבויים "והרג את כולם". לדבריו, המקרה עורר בו זעזוע והוא פנה לחבריו כדי לתהות לפשר העניין. "אין לך מושג כמה אלו הרגו", ענו לו.

מיכה ויטקון, לוחם אחר בחטיבה, סיפר על קצין ש"לימים היה איש גדול במשרד הביטחון, ובמו אקדחו הרג ערבי אחד אחרי השני". לדבריו, "הוא היה קצת מופרע, וזה היה סימפטום למופרעות שלו". ויטקון הסביר שהוא עשה זאת כי השבויים סירבו להסגיר היכן החביאו את הנשק שנתר בכפר.

לוחם אחר תיאר תקרית נוספת שאירעה בכפר: "זה לא יפה להגיד את זה. הכניסו אותם לבית וירו עליהם בחבית. אני זוכר את הדם בתוך החבית". לוחם נוסף אמר בתמציתיות שהלוחמים פשוט לא התנהגו כמו בני אדם בכפר, וחזר לשתיקתו.

העדויות הללו, כמו גם עדויות נוספות, מופיעות בפרויקט תיעודי מרשים של הבמאי אלון

שוורץ. סרטו הדוקומנטרי "טנטורה" הוקרן אתמול בפסטיבל סאנדנס בארה"ב, ונראה כי הוא הופך את התמונה שהתקבעה בציבור הישראלי בעקבות תביעה הדיבה והתנצלותו של כ"ץ. אף על פי שהעדויות של הלוחמים בסרט נמסרו בשברי משפטים, בריסי הודאות, הרי שהתמונה הכוללת ברורה: חיילים בחטיבה טבחו בגברים לא חמושים לאחר הקרב.

למעשה, כשתביעת הדיבה הוגשה, לא התנהל דיון רציני בעדויות שאסף כ"ץ. האונה להקלטות הן מעלה שאילו בית המשפט היה מעמיק בהן כבר אז, כ"ץ לא היה נדחק להתנצל. אכן, לא פעם הדברים שאמרו לו הלוחמים היו מרומזים וחלקיים, אך הם התלכדו לכדי אמת שלא משתמעת לשתי פנים.

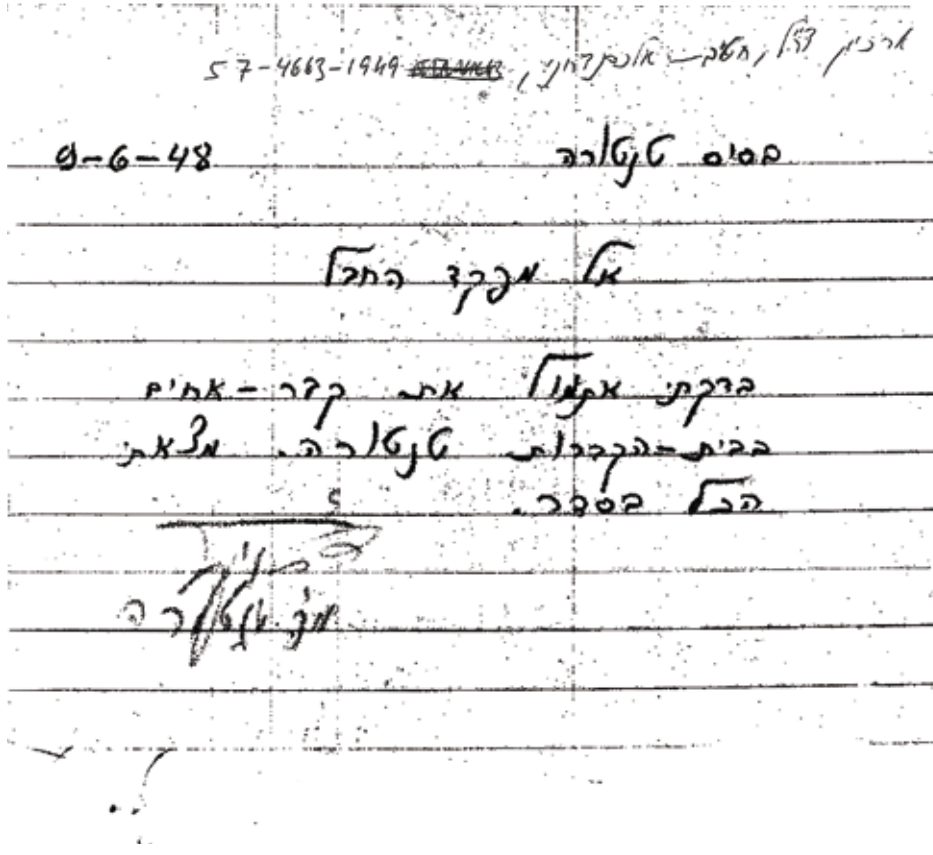
"מה אתה רוצה", שאל את כ"ץ שלמה אמבר, לימים תת-אלוף וראש הג"א, "שאני אהיה נפש יפה ואני אדבר שירה? זוהי הצדה. זה הכל. די". אמבר הבהיר שהדברים שהתרחשו בכפר לא מצאו חן בעיניו, "אבל מאחר שלא הרמתי את קולי אז, אין שום סיבה שאני אספר זאת היום".

אחת העדויות הקשות בסרט של שוורץ היא זו של הלוחם עמיצור כהן, שסיפר על חודשי המלחמה הראשונים: "אני הייתי רוצח. לא לקחתי שבויים". כהן מספר שאם היתה עומדת כיתה של לוחמים ערבים עם ידיים למעלה, הוא היה יורה בכולם. כמה ערבים הוא הרג שלא במסגרת הקרב? "לא ספרתי. היה לי מקלע עם 250 כדורי. אני לא יכול לספור".

העדויות של לוחמי אלכסנדרוני מצטרפות לדברים שכתב בעבר הלוחם יוסף בן-אליעזר. "אני הייתי אחד החיילים בכיבוש טנטורה", העיד בן-אליעזר. "הייתי מודע לרצח בכפר. כמה מהחיילים עשו את ההרג מיוזמתם העצמית".

מהעדויות והמסמכים שאסף שוורץ לטובת הסרט עולה כי לאחר הטבח נקברו ההרוגים בקבר אחים, ששוכן היום מתחת לחניון של חוף דור. הקבר נחפר במיוחד למטרה זו, והקבורה נמשכה זמן רב. בסוף מאי, שבוע לאחר הכיבוש, עוד נופו באחד המפקדים שהוצב במקום על כך שלא טיפל כראוי בקבורת גופות הערבים. ב-9 ביוני דיווח מפקד הבסיס הסמוך כך: "בדקתי אתמול את קבר האחים בבית הקברות טנטורה. מצאתי שהכל בסדר".

מלבד העדויות והמסמכים, מוצגת בסרט עבודה של מומחים שהשוו צילומי אוויר מהכפר לפני ואחרי הכיבוש. השוואת הצילומים והדמיות תלת-ממדיות, שבוצעו בעזרת כלים מתקדמים, מאפשרות לא רק לקבוע את המיקום המדויק של הקבר, אלא גם לאמוד את גודלו – 35 מטר אורך, ארבעה מטרים רוחב. "דאגו להסתיר את זה", אומר כ"ץ, "כצורה כזו שהדורות הבאים יהלכו שם בלי לדעת על מה הם דורכים".

הווידוי של לוחמי אלכסנדרוני מאיר באור חדש את פרשת טנטורה והמאבק על האמת ההיסטורית. במרץ 1998 הגיש כ"ץ את עבודת התזה שלו בחוג להיסטוריה של המזרח התיכון באוניברסיטת חיפה. כותרת העבודה: "יציאת הערבים מכפרים למרגלות הכרמל הדרומי ב-1948". כ"ץ, שהיה אז בשנות ה-50 לחייו, זכה לציון 97. העבודה נמסרה כנהוג לספריית האוניברסיטה, ומחברה התכוון להמשיך לכתוב את דוקטורט. אלא שהתוכנית השתבשה.

היה זה בינואר 2000 כשהעיתונאי אמיר גי' לת שאל את המחקר מהספרייה ופירסם במעריב כתבה על הטבח. הפרסום הצית מחול שדים. מלבד תביעת הדיבה שיוזמה עמותת אלכסנדרוני, גם באוניברסיטה החליטו לנקוט צעדים וכינסו ועדה שתבחן מחדש את העבודה. הוועדה החליטה לפסול אותה, אף על פי שבבדיקה המקורית נקבע כי כ"ץ השלים את התזה בהצטיינות.

עבודתו של כ"ץ אמנם לא חפה מפגמים, אך הכתובת לביקורת היא קודם כל אוניברסיטת חיפה, שליוותה את המחקר והכתיבה באופן קלוקל, ובהמשך התהפכה והתנערה מסטודנט שלה. ההתנערות הזאת איפשרה את ההשתקה וההדחקה של מאורעות הדמים בטנטורה, במשך שנים. לכ"ץ הספיק דיון אחד בבית המשפט כדי לחתום על מכתב התנצלות, שבו הצהיר שלא היה טבח בכפר ושעבודתו לוקה בכשלים. העובדה ששעות אחדות לאחר מכן חזר בו מהתנצלותו ושעורך-דינו, אביגדור פלדמן, לא נכח בפגישה הלילית שבה הופעל על כ"ץ לחץ לחזור בו, נשכחה. ההתנצלות קברה את הממצאים שנחשפו בעבודה, ופרטי הטבח לא עמדו לביורור מקיף.

היסטוריונים שעסקו בפרשה – מיואב גלבר דרך בני מוריס ועד אילן פפה – הגיעו למסקנות שונות ומנוגדות. גלבר, שמילא תפקיד מרכזי במאבק נגד עבודתו של כ"ץ, קבע שכמה עשרות

באחד הקטעים הדרמטיים בסרט נראית דרוו' רה פלפל, מי שהיתה השופטת בתביעת הדיבה נגד כ"ץ, כשהיא מאוינה להקלטת אחד הראיונות שערך. זו היתה הפעם הראשונה שהיא נחשפה לתיעוד שאסף כ"ץ, שמייהר להתנצל וקטע את המשפט בראשיתו. "אם זה נכון, אז זה חבל", אמרה השופטת בדימוס לבמאי הסרט לא-חר שהסירה את האוזניות. "אם היו לו דברים כאלה, הוא היה צריך ללכת עד הסוף".

ערכים נהרגו במהלך הקרב ושלא התרחש כל טבח. מוריס סבר שאי-אפשר לקבוע מפורשות מה קרה, אך ציין שמשמיעת כמה עדויות עולה הרגשה של "אי-נוחות עמוקה". פפה, שהוא וגלבר ניהלו ויכוח מתוקשר סביב העבודה, קבע שהתרחש בטנטורה טבח במובן הפשוט של המילה. נראה שכעת, עם פרסום העדויות בסרט של שוורץ, הוויכוח הוכרע.

פרשת טנטורה מדגימה את הקושי של לוחמי 48' לשפוך אור על ההתנהגויות השליליות שפשו בה – מעשי רצח, אלימות כלפי התושבים הערבים, גירוש וכיוצא בזה. שמיעת עדויות הלוחמים כיום, אל מול העמדה האחידה שהפגיננו כשתבעו את כ"ץ, מלמדת גם על העוצמה של קשר השתיקה וההסכמה שיש דברים שעליהם לא מדברים. יש לקוות שממרחק השנים יהיה ליהודים-ישראלים קל יותר לדבר על הנושאים הללו. תימוכין לכך אפשר אולי למצוא בעובדה שהסרט על הפרשה מומן על ידי גופים מרכזיים כהוט וקרן הקולנוע הישראלית. מאורעות הדמים בטנטורה מחייבים את המעיין העיון בפרשה. האמת אמנם כבר לא תיוודע במלואה, אולם דבר אחד ניתן לקבוע במידה רבה של ודאות: מתחת לחניון של אחד מאתרי הנופש הישראליים המוכרים ואהובים לחופי הים התיכון, טמונים קורבנותיו של אחד ממעשי הטבח הבולטים של מלחמת העצמאות. ■

צילום: הספרייה הלאומית

תושבי טנטורה, לאחר הכיבוש. "היה קצין שבו אקדחו הרג ערבי אחד אחרי השני"

אדם רז הוא חוקר במכון עקבות לחקר הסכסוך הישראלי-פלסטיני. מכון עקבות סייע בייעוץ (ללא קבלת תמורה) ליצור הסרט